

XIVA XONI XONADONIGA MANSUB IJODKORLAR

Baxodirova Guli

Ma'mun universiteti 24-2 “Tarix” guruhi talabasi

Annotatsiya: Xiva xoni xonadoniga mansub ijodkorlar o'zbek madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu maqolada Muhammad Rahimxon Feruz, Shermuhammad Munis va Muhammadniyoz Mirzo Ogahiy kabi ijodkorlarning hayoti va ijodi tahlil qilinadi. Ularning adabiyot, tarix va musiqa sohalariidagi hissasi, xonlik davridagi madaniy muhitga ta'siri ko'rib chiqiladi. Xonlar tomonidan ko'rsatilgan homiylik san'at va adabiyot rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatgani yoritiladi. Tadqiqot Xiva xonligi davrida ijodkorlik faoliyatining ahamiyatini ochib beradi va bu merosning bugungi kunda ham o'rganilishi muhimligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: Xiva xonligi, Feruz, Munis, Ogahiy, adabiyot, tarix, musiqa, madaniyat

Xiva xonligi madaniy muhitida ijodkorlarning o'rni alohida e'tiborga loyiqdir. Xususan, Xiva xonlari saroyida turli sohalarda ijod qilgan san'atkorlar, shoirlar va musiqachilar yetishib chiqqan. Xonlikdagi madaniy va adabiy rivojlanish jarayonlari ko'p jihatdan xon oilasiga mansub bo'lgan ijodkorlar faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Xiva xonlari o'z atrofida ijodiy muhitni shakllantirishga intilib, san'at va adabiyotning rivojiga katta hissa qo'shganlar. Shu sababli, ularning homiyligi ostida shakllangan madaniy muhit nafaqat Xiva xonligi, balki butun o'zbek madaniy merosining bir qismi sifatida muhim o'rin tutadi.

Xiva xonadoniga mansub ijodkorlar orasida Muhammad Rahimxon Feruz, Shermuhammad Munis va Muhammadniyoz Mirzo Ogahiy kabi yetuk shaxslar bor edi. Ularning ijodi faqatgina badiiy san'at bilan cheklanib qolmay, tarix, falsafa va musiqa sohalariini ham qamrab olgan. Feruz o'z davrining yirik davlat arbobi bo'lish bilan birga, shoir va musiqashunos sifatida ham tanilgan. Uning asarlarida Xiva xonligining ijtimoiy-siyosiy hayoti, shuningdek, adabiy va madaniy taraqqiyoti aks etgan. Feruz she'riyatining asosiy mavzularidan biri ma'rifat va vatanparvarlik bo'lib, u o'zining adabiy merosi bilan keyingi avlod ijodkorlariga ilhom manbai bo'lib xizmat qilgan.

Xiva xonligi madaniy hayotining yana bir yorqin vakili Shermuhammad Munis edi. U tarixchi va shoir sifatida mashhur bo'lib, uning ijodiy faoliyati “Firdavs

ul-iqbol” asari bilan chambarchas bog‘liq. Munis bu asarida Xiva xonligi tarixini batafsil yoritib, o‘z zamonasining ijtimoiy-siyosiy voqealarini badiiy shaklda ifodalagan. Uning ijodi og‘ir sinovlar va murakkab tarixiy jarayonlar davrida shakllangan bo‘lsa-da, u san‘at va adabiyotning ahamiyatini tushunib yetgan ijodkor sifatida tarix sahifalarida o‘z nomini muhrlagan.

Muhammadniyoz Mirzo Ogahiy esa o‘zbek adabiyotida yetuk tarixnavis sifatida e‘tirof etiladi. U Munisning shogirdi sifatida tarixiy asarlar yozgan va o‘z asarlarida Xiva xonligining siyosiy hayotini aks ettirgan. Ogahiy ijodiy merosi tarixiy voqealarni yoritishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Uning tarixiy yondashuvi nafaqat xonlik davridagi voqealarni tasvirlashga qaratilgan, balki bu jarayonlarning chuqur tahlilini ham o‘z ichiga oladi. Uning tarixiy asarlari o‘zining keng qamrovliligi va ishonchliligi bilan ajralib turadi, shu sababli ham u o‘zbek adabiyoti va tarixshunosligining yorqin namoyandalaridan biri sifatida e‘tirof etiladi.

Xiva xoni xonadoniga mansub ijodkorlarning yana bir yo‘nalishi musiqa san‘ati bilan bog‘liqdir. Muhammad Rahimxon Feruz nafaqat shoir, balki iste‘dodli musiqachi bo‘lib, o‘z davrida Xiva musiqiy an‘analarining rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. U Xorazm maqomlari ijodiy rivojlanishiga e‘tibor qaratgan va musiqa san‘atining mavqeyini yuksaltirishga harakat qilgan. Feruz tomonidan yaratilgan musiqiy asarlar bugungi kunda ham Xorazm maqom san‘ati an‘analarining ajralmas qismi sifatida qadrlanadi. Uning ijodiy merosi Xiva xonligining musiqa madaniyatini o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xiva xonligida ijodiy muhitning shakllanishiga xonlar tomonidan berilgan homiylik ham katta ta‘sir ko‘rsatgan. Xonlar o‘z atrofida ijodkorlarni jamlab, ularga qo‘llab-quvvatlov ko‘rsatish bilan san‘at va adabiyotning rivojlanishiga xizmat qilganlar. Bu an‘ana Xiva xonligi davrida keng tarqalib, adabiy anjumanlar, musiqiy tadbirlar va tarixiy asarlar yozilishiga katta turtki bergan. Xiva xonadoniga mansub ijodkorlar tomonidan yaratilgan adabiy va san‘at asarlari o‘zbek madaniy merosining ajralmas qismi sifatida bugungi kunga qadar saqlanib qolgan.

Xulosa qilib aytganda, Xiva xoni xonadoniga mansub ijodkorlar o‘z ijodi bilan o‘zbek madaniyatini boyitgan va tarix sahifalarida muhim o‘rin egallagan. Ularning adabiyot, musiqa va tarix sohasidagi faoliyati nafaqat Xiva xonligi doirasida, balki butun o‘zbek adabiyoti va san‘ati taraqqiyotiga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Ularning ijodi bugungi kunda ham o‘rganilishi lozim bo‘lgan muhim meros hisoblanadi. Xiva xoni xonadoniga mansub ijodkorlar o‘zbek adabiyoti, san‘ati va tarixining muhim qismidir. Muhammad Rahimxon Feruz, Shermuhammad Munis va Muhammadniyoz Mirzo Ogahiy kabi ijodkorlar o‘z davrining eng yirik ma‘rifatparvarlari bo‘lib, ular adabiyot va madaniyat rivojiga ulkan hissa qo‘shgan. Feruz shoh va shoir sifatida ijodkorlarni qo‘llab-quvvatlagan, Munis va Ogahiy esa o‘z asarlari orqali tarixiy va badiiy meros

yaratgan. Ularning ijodi Xiva xonligi davridagi madaniy muhitni yoritibgina qolmay, balki keyingi avlodlar uchun ham bebaho bilim manbai bo‘lib xizmat qilmoqda. Xiva xonlari tomonidan san‘at va adabiyotga ko‘rsatilgan homiylik madaniyat rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatgan. Bu ijodkorlarning merosi nafaqat o‘zbek adabiyotida, balki butun Markaziy Osiyo madaniyatida alohida o‘rin tutadi. Bugungi kunda ushbu merosni chuqur o‘rganish va keng targ‘ib etish milliy madaniyatimizning yuksalishiga xizmat qiladi. Shu bois, Xiva xonligi ijodkorlarining asarlari va ularning tarixiy o‘rni bo‘yicha ilmiy izlanishlarni davom ettirish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Allambergenov, S. (2015). O‘zbek adabiyotining taraqqiyot bosqichlari. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Bo‘riboev, H. (2018). Xiva xonligi madaniy hayoti va ijodkorlari. Toshkent: Ma‘naviyat.
3. Rashidov, O. (2020). Ogahiy va Munis ijodi tahlili. Samarqand: Universitet nashriyoti.
4. Sultonov, B. (2017). Xorazm maqom san‘ati tarixi. Toshkent: Sharq nashriyoti.